

หนังสืออ่านกวนิพนธ์

พงศาวดาร-โลกนิติ

สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

895.911
ส 653 ๗

ของ

กรมสามัญศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ

ก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ ขอ
ความตั้งท้ายโคลงที่ทรงชำระนั้นแสดงว่ามีอยู่ ๕๐๘ บท แต่ใน
การคัดลอกฉบับต่อกันมา ได้มีผิดพลาดเคลื่อนกันไปบ้าง และหา
ต้นฉบับที่ครบถ้วนไม่ได้เลย นอกจากนั้นศัตจารึกโคลงโลกนิติ
ในวัดพระเชตุพน ยังมีโคลงแปลกไปจากต้นฉบับอื่นๆอีก ๓๐
บท กรมศึกษาธิการเดิม (พ.ศ. ๒๔๕๗) จึงได้คัดมารวมไว้ใน
หนังสือแบบเรียนกวีนิพนธ์สุภาพชุด โลกนิติคำโคลงด้วย ฉะเพาะ
ในหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสุภาพเล่มนี้ ได้เลือกคัดจาก
หนังสือแบบเรียนตามเกณฑ์ข้างต้น และได้ดัดกับหนังสือ
ประชุม โคลง โลกนิติ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณอีกครั้งหนึ่ง
ถ้อยคำที่ผิดพลาดเคลื่อนกันบางแห่งนั้น ได้คงไว้ตามฉบับแบบ
เรียนบ้าง แก้ไขให้ตรงตามฉบับหอพระสมุดบ้าง แต่ด้วย
ฝ่ายใดจะชัดความดี และได้ลงเลขประจำโคลงของเดิมไว้ท้าย
โคลงบทนั้นๆ เพื่อสะดวกแก่การสอบส่วนต่อไป.

เลขห้อง 214

กองตำรา กรมวิชาการ

เลขหมู่

895.911

พฤษภาคม ๒๔๘๓

๖653 ๓

เลขทะเบียน

0716

คำนำ

หนังสืออ่าน โคตงดีสุภาพเล่มนี้ ส่วนหนึ่งได้คัดจาก
หนังสือ โคตงพระราชพงศาวดาร และอีกส่วนหนึ่งจากหนังสือ
โคตงโตกนิตี รวมทั้งสองส่วนมีจำนวน โคตง ๙๕ บท ได้ออก
มาเฉพาะตอนที่ปลุกใจบ้าง นารูบ้าง หรือเป็นข้อความ หรือ
บทประพันธ์ที่ นักศึกษา ได้ ยิน ได้ ฟัง กัน อยู่ แพร่ หาดยแต่อย่าง
และใช้ภาษายากง่ายพอสมควรแก่พหุความรู้ของนักเรียน การที่
ได้ออก บท ประพันธ์ชนิด โคตงดีสุภาพมาเป็นหนังสืออ่านก็
เพราะได้พิจารณาเห็นว่า ในชั้นต้น ๆ นักเรียนได้
อ่านหนังสือที่เรียบเรียงเป็นคำกลอนธรรมดาจนมาหาดยแต่
บัดนี้สมควรที่จะได้เรียนกวีนิพนธ์ชนิดโคตงดีสุภาพเป็นอันดับ
ต่อไป เพราะโคตงดีสุภาพก็เป็นบทประพันธ์ ที่นิยมกัน อยู่ แพร่
หาดย ทั้ง ความยากง่าย ใน ข้อ บัง คับ การ ประพันธ์ ก็พอเหมาะ
สมแก่นักเรียนชั้นนี้

โคตงพระราชพงศาวดารนั้น เดิมมีจำนวน ๒๗๖ บท
ประกอบภาพเรื่องพระราชพงศาวดาร ๙๒ แผ่น พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ช่างเขียนตามเรื่องในพระราช
พงศาวดารทรงคัดลอกเป็นตอน ๆ รูปขนาดใหญ่ มีจำนวน

โคลงประกอบรูปละ ๒ บท รูปขนาดกลางและขนาดเล็ก มีโคลง
ประกอบรูปละ ๕ บท ทรงพระราชนิพนธ์บ้าง โปรดให้พระบรม
วงศ์านุวงศ์และข้าราชการซึ่งต้นที่ตบทกลอนแต่งถวายบ้าง ได้
สร้างสำเร็จและได้ โปรดให้นำไปประดับพระเมรุทอง ถิ่นนาม
หลวงให้ประชาชนชมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทั้งยังได้พิมพ์บทโคลง
เป็นเล่ม พระราชทานเป็นของแจกในงานพระเมรุคราวนั้นด้วย
ครั้นเสร็จงานพระเมรุแล้ว จึงโปรดให้แบ่งรูปภาพเรื่องพระราช
พงศาวดารไปประดับไว้ ณ พระที่นั่ง อัมพรวนิจฉัยบ้าง ตั้งไป
ประดับพระที่นั่งวโรภาสพิมาณพระราชวังบางปะอินบ้าง

อนึ่ง หนังสืออื่น แต่งเมื่อ ๕๐ ปี กวามาแล้ว ข้อความ
ประวัติกาลศักราชตามหลักฐานที่พบใหม่ภายหลัง ปรากฏว่ามี
คลาดเคลื่อนจากความจริงที่ทราบกันในปัจจุบันบ้าง แต่ทั้งนี้
เฉพาะในรายการละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังได้ ชี้แจงในคำ
อธิบายตามเรื่องแล้ว

ส่วนโคลงโลกนิติ ที่ใช้เป็นหนังสือเรียนกวีนิพนธ์มาแต่
เดิมนั้น สืบแต่เจ้าพระยาบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมพระเดชาดิศร
ได้ทรงแก้ไขและเกลาขึ้นจาก โคลงโลกนิติโบราณ ซึ่งไม่ปรากฏ
ว่าแต่งในสมัยใด แล้วทรงรวบรวมคัดชนบทเกิด ๆ ถวาย

ก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ ข้อ
ความส่งท้ายโคลงที่ทรงชำระนั้นแสดงว่ามีอยู่ ๕๐๘ บท แต่ใน
การคัดลอกฉบับต่อกันมา ได้มีผิดพลาดเคลื่อนกันไปบ้าง และหา
ต้นฉบับที่ครบถ้วนไม่ได้เลย นอกจากนั้นคืออาจารย์โคลง โลกนิติ
ในวัดพระเชตุพน ยังมีโคลงแปลกไปจากต้นฉบับอื่นๆ อีก ๓๐
บท กรมศึกษาธิการเดิม (พ.ศ. ๒๔๕๗) จึงได้คัดมารวมไว้ใน
หนังสือแบบเรียนกวีนิพนธ์สุภาพชุด โลกนิติคำโคลงด้วย ฉะนั้น
ในหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสุภาพเล่มนี้ ได้เลือกคัดจาก
หนังสือแบบเรียนตามเกณฑ์ข้างต้น และได้ดัดกับหนังสือ
ประชุม โคลง โลกนิติ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณอีกครั้งหนึ่ง
ถ้อยคำที่ผิดพลาดเคลื่อนกันบางแห่งนั้น ได้คงไว้ตามฉบับแบบ
เรียนบ้าง แก้ไขให้ตรงตามฉบับหอพระสมุดบ้าง แต่ด้วย
ฉายาโคจะขัดความดี และได้ลงเลขประจำโคลงของเดิมไว้ท้าย
โคลงบทนั้นๆ เพื่อสะดวกแก่การสอบสวนต่อไป.

เลขห้อง 214

กองตำรา กรมวิชาการ

เลขหมู่

895.911

พฤษภาคม ๒๔๘๓

๖653 ๓

บัญชีเรื่อง

หน้า

คำอธิบาย

(๑)

ภาคที่ ๑ โคลงพระราชพงศาวดาร

(๑)	สร้างกรุงศรีอยุธยา	๓
(๒)	พระสุริโยทัยขาดคอช้าง	๗
(๓)	ช้างชนะงาของไทยไม่ยอมอยู่กับพะม่า	๑๓
(๔)	พระมหาธรรมราชาอาดาเจรจากความเมือง	๑๕
(๕)	สมเด็จพระนเรศวรตามจับพระยาจันจันต	๑๘
(๖)	สมเด็จพระนเรศวรขึ้นค่ายพะม่า	๒๓
(๗)	พันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต	๒๕
(๘)	พระยาอริยธรรมาการกับทหาร ๕ ม้ารบพะม่า	
	๓๐ ม้า	๒๗
(๙)	เสด็จตีเมืองพุกไธมาศ	๓๐
(๑๐)	ยิงปืนถูกไม้พังก่ายพะม่า	๓๓
(๑๑)	ทำรเทพสัตว์รักษาเมืองกตาง	๓๖

ภาคที่ ๒ สุนัขชิตโลกนิตินิคำโคลง

๔๓

คำอธิบาย

โคลงสี่สุภาพ

บทประพันธ์ทั้งปวง จะเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน
หรือ ร่ายกวี มีข้อบังคับรวมกันอยู่สองประการ คือ ๑. เกยว
แก่คณะ ได้แก่งานหนดจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ๒. เกยวแก่
สัมผัสได้ แก่บังคับที่ให้คำคล้องจองกัน

โดยเฉพาะ โคลงที่นักเขียนจะได้เรียนจากหนังสืออื่น มี
ข้อบังคับให้เขียนบรรทัดละสองวรรค เรียกว่า บาท และใน
โคลงบทหนึ่ง ๆ มีกำหนดสี่บาท โคลงที่มีกำหนดสี่บาทนี้ เรียก
กันว่า โคลงสี่

โคลงสี่สุภาพนั้น มีแผนบังคับที่จะได้แต่งไว้ข้างหน้า
และมีพิเศษย่อยลงไปอีกตามลักษณะสัมผัส คือ โคลงตรีพิช-
พรรณและ จิตวาที ซึ่งได้แต่งแผนบังคับเทียบไว้กับแผน
โคลงสี่สุภาพธรรมดาด้วยแล้ว

บทประพันธ์ประเภทอื่น ๆ นั้น มักนิยมเล่นกันเป็นยุค ๆ
เป็นต้นว่า ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อกับตอนต้นสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ ได้เกิดความนิยมการแต่งละครราชชนทั่วๆ ไป
ทั้งภายในราชสำนักและภายนอก เป็นผลให้เกิดความนิยมแต่ง

(๒)

กลอนชนดวย เพราะการแต่งละครรำกับกลอนบทละครเป็นของ
คู่กัน และเมื่อกลอนประเภทนี้เกิดขึ้น ก็ได้จึงเอาการแต่ง
กลอนประเภทอื่น ๆ เกิดตามด้วย การแต่งฉันท กาพย์ และ
รายกเช่นเดียวกัน แต่เพราะเหตุว่าบทประพันธ์ด้ามประเภท
กลอนนั้นไม่ดึงดูดใจคนทั่ว ๆ ไป ดังบทกลอนที่ได้อาศัยการ
แต่งละครและการขับร้องเป็นเครื่องช่วย จึงไม่มีใครปรากฏ
แพร่หลายนัก

ฉนวนโคลงดีรูปภาพ ปรากฏว่าอยู่ในความนิยมของคนทั่ว ๆ
ไป มาช้านานแล้ว นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นตลอด
มา ในจำนวนบทประพันธ์ทั้งหมดของสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่ง
ยังมีฉบับอยู่นั้น มีบทประพันธ์ โคลงดีรูปภาพอยู่มากกว่า
ประเภทอื่น และทั้งบทประพันธ์ โคลงดีรูปภาพเหล่านี้ ก็มี
จำนวนไม่น้อยที่ได้รับความนิยมยกย่องเป็นหนังสือกวีนิพนธ์ชนิด
เช่น ตีติตพระลอ และกาพย์ห่อโคลงเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เป็น
ต้น ครั้นมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีอีก เช่น ตีติตตะเลง-
พ่าย โคลงนิราศนรินทร์ และตีติตนิทราชาคริต เป็นต้น ทั้งนี้เป็น
เครื่องยืนยันความแพร่หลายของ โคลงดีรูปภาพ อันเป็นทนาย
ของกวีตลอดมาทุกสมัยแม้จนทุกวันนี้ (บทประพันธ์ที่เรียกว่า
ตีติต นั้น คอมนำกับโคลงปนกัน)

(๓)

ต่อไปนี้จะได้อีกถึง แผนบังคับสำหรับ โคตงดีสุภาพ
พอเป็นเครื่องช่วยความสังเกตของนักเรียนด้วย
โคตงดีสุภาพ มีแผนเป็นดังนี้

บาทต้น	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐ ๐)
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	

บาทสอง	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗

บาทสาม	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐ ๐)
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	

บาทสี่	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙

ข้อกำหนดตามแผน

บรรทัดหนึ่ง เป็นบาทหนึ่ง รวมดีบาทเป็นบทหนึ่ง

(๔)

ทุกบาท มีจำนวนค่าบาทละ ๗ คำ ตั้งตัวเลขที่กำกับได้
เงินแต่บาท ๕ มี ๗ คำ และแบ่งบาทละสองวรรค ท้ายบาทขึ้น
กับบาทสาม อาจเต็มร้อยต่อไปได้อีกสองคำ เพื่อให้ไว้
ความคั่น จะไม่มิกได้ ไม่ใช่บังคับ

สัมผัส คำที่ห้าในบาทสองกับบาทสาม ต้องรับ
สัมผัสกับคำที่เจ็ดในบาทขึ้น และคำที่ห้าในบาทสี่ ต้องรับ
กับคำที่เจ็ดในบาทสอง

เสียงสูงต่ำ บังคับตามคำที่ลงวรรณยุกต์ไว้ คือคำใด
มีที่ลงไม่เอกหรือไม่ โทกำกับไว้ ในแผน จะต้องใช้คำที่
วรรณยุกต์เอกหรือโทตามกำหนดนั้น รวมหมดเป็นเอกเจ็ดโท

โคลงที่นิยมกันเป็นตัวอย่าง ดังนี้

* เฝียงตอเฝียงเล่าอ้าง

อันใด พี่เอย

เฝียงย้อมยอยค์ใคร

ทว่าหล้า

สองเชอพหัดบโหด

ถ่มตน ญาพิ

สองพคคเองอ้า

อย่าได้ถามเฝือ

(ลิลิตพระลอ)

วิธีตามทีปฏิบัติกัน

เอกโท พยางค์ที่ลงไม้เอกไม้โทในบาทต้น จะเปลี่ยนที่กัน
ก็ได้ เช่น

เอก	แถดงปางพระเจ้าอู่ ในทีบังคับใช้ไม้เอกนั้น	ทองปรา รกเฮย ใช้คำตายแทนได้ เช่น พิศมัย ทานนา ออกข้าง เช่นอุป ราชแฮ ควบเข้าชะบวนโคต
	บังอรอคเรศผู้ นามพระสุริโยทัย ทรงเครื่องยุทธพิชัย เถลิงคชาธารคว้าง	

สัมผัส ก้าวณะเพาะคำที่เจ็ดในบาทต้น และคำที่ห้าในบาท
รอง และบาทสาม

(ก) เพื่อไพเราะ ไม่นิยมใช้วรรณยุกต์ แต่
ใช้คำตายได้

ไม่นิยมใช้ คำพยานชนะต้นมี
เสียงเดียวกัน เช่น พรรณ
กับ พันธุ์

(ข) สระสั้นยาว สระสั้นรับกับสระสั้น เช่น
โอ รับกับ โอ

(๖)

สระยาวรับกับสระยาว เช่น

อาย รับกับ อาย

สระสั้นกับสระยาวไม่รับกัน

เช่น ไอ กับ อาย ไม่รับกัน

โคลงต่อโคลง

เมื่อแต่งหลายบทต่อ ๆ กัน มักมีนิยามว่าบทต่อไปนั้น คำ
ที่หนึ่งหรือที่สองหรือที่สาม รับกับคำสุดท้ายของบทที่หน้า
เกี่ยวเนื่องกันไปเช่นจนตลอดเรื่อง ตัวอย่างคือ บทพระราช
นิพนธ์ ในโคลงพระราชพงศาวดารนี้ทุกตอน

โคลงตรีพิชพรรณและจิตวาที

ส่วนโคลงสี่สุภาพอีกสองชนิด ที่เรียกว่าตรีพิชพรรณ
และจิตวาทีนั้น ลักษณะอื่นๆ เป็นอย่างเดียวกันกับโคลง
สี่สุภาพทุกประการ มีพิเศษที่สัมผัสในบาทสองเท่านั้น คือ

โคลงตรีพิชพรรณ รับสัมผัสในคำที่สาม (ตรี แปล
ว่าที่สาม) ดังนี้

(๓)

บาทต้น ๐ ๐ ๐ ๐' ๐' ๐ ๐ (๐ ๐)

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗

บาทสอง ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐' ๐'

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗

บาทสาม ๐ ๐ ๐' ๐ ๐ ๐ ๐' (๐ ๐)

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗

บาทสี่ ๐ ๐' ๐ ๐ ๐' ๐' ๐' ๐ ๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙

ตัวอย่าง

โคลงอย่างวางฉะบับตั้ง นามมี

คชชอตรพิชพรรณ

พากย์ไว้

ปวงปราชญ์ฉลาดว่า

เชตงตักษณ์ นนา

กตชนรบัทตามไ

แต่เบองบาทสอง

(๘)

โคลงจัตวาที่บันทึกไว้ฉบับนี้ในคำที่ดี (จัตวา แปลว่า
ที่ดี) ดังนี้

บาทต้น	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐ ๐)
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	
บาทสอง	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	
บาทสาม	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐ ๐)
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	
บาทสี่	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘

(๕) *

ตัวอย่าง

เสร็จแล้วยศวรรเขศอ้าง	ไอศรย์ สรวงญา
เขียนพระยศป็นเคื่อน	เคื่อนฟ้า
เกษมสุขดั่งดมบรรณ	บานทวป
กว้างทุกขทุกขเรศหตา	แหดงดวนดรรเดรณ

(ทะเลงฟ้าฮ)
